

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LVII

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL TIBERIU RUSTOIU

Colegiul editorial

RADU ARDEVAN - Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca

NIKOLAUS BOROFFKA - Deutsches Archäologisches Institut, Berlin

CHRISTOPHER F. E. PARE - Universitatea „Johannes Gutenberg”, Mainz

ZENO KARL PINTER - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

MARIUS PORUMB - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

VOLKER WOLLMANN - Obrigheim

Colegiul de redacție

HORIA CIUGUDEAN – redactor șef

RADU OTA - secretar de redacție

CRISTINEL FÂNTÂNEANU - secretar de redacție

ADINA BOGDAN - membru

GEORGE BOUNEGRU – membru

GABRIEL BĂLAN – membru

CRISTIAN TITUS FLORESCU – membru

RADU CIOBANU - membru

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

510010 ALBA IULIA

Str. Mihai Viteazul, 12-14

Tel. 0258/813300

Correspondence address:

NATIONAL MUSEUM OF UNION

RO – 510010 ALBA IULIA

Mihai Viteazul St., 12-14

Tel. (+40) (258) 813300

revista.apulum@yahoo.com

www.mnuai.ro; www.muzeuluniriialba.ro; www.anuarulapulum.ro

© 2020 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII, ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247 – 8701

ISSN-L – 2247 – 8701

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LVII

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

MMXX

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA BOGDAN

Textele nepublicate nu se restituie.

SUMAR

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

STUDII ȘI ARTICOLE – STUDIES AND ARTICLES

SABIN ADRIAN LUCA, GABRIEL TIBERIU RUSTOIU, FLORENTIN PERIANU, SERGIU CHIDEȘA, TIBERIU BOGDAN SAVA, DORU PĂCEȘILĂ, OANA GAZA, IULIANA STANCIU, GABRIELA SAVA, BIANCA ȘTEFAN, Săpătura sistematică din anul 2019 în situl arheologic de la Tărtăria - <i>Gura Luncii</i> (jud. Alba, România). Datarea radiocarbon a stratigrafiei zonei de nord-vest <i>The systematic excavation of 2019 in the archaeological site from Tărtăria – Gura Luncii (Alba county, Romania). Radiocarbon dating of the north-west stratigraphy.....</i>	1
DAN GEORGE ANGHEL, ILIE LASCU, CLAUDIU TĂNĂSELIA, Tehnici de manufacturare a ceramicii culturii Wietenberg din situl de la Băcăinți – <i>Obreje</i> (jud. Alba) <i>Manufacture techniques of Wietenberg pottery from Băcăinți - Obreje (Alba County).....</i>	45
GABRIEL BALTEȘ, Simboluri cu conotație magico-religioasă, incizate pe vase ceramice descoperite în necropola scitică de la Sâncrai (jud. Alba) <i>Magical-religious symbols incised on ceramic vessels discovered in the Scythian necropolis from Sâncrai (Alba County).....</i>	79
AUREL RUSTOIU, MARIANA EGRI, MATTHEW M. McCARTY, GABRIEL TIBERIU RUSTOIU, ANDREEA DRĂGAN, ERIN POWERS, ANDREI GEORGESCU, ADRIAN CĂTĂLIN CĂSĂLEAN, ALEX TURNER, ALEXANDRU POPA, The role of Iron Age settlements at Oarda – Bulza in the agricultural exploitation of the Middle Mureș Valley <i>Rolul așezărilor din epoca fierului de la Oarda – Bulza în exploatarea agricolă a Văii mijlocii a Mureșului.....</i>	93
HORIA CIUGUDEAN, PETER THOMAS, Mining archaeology in Transylvania: the Bucium – Zlatna project <i>Arheologie minieră în Transilvania: proiectul Bucium – Zlatna...</i>	113

RADU OTA, VIORICA RUSU-BOLINDEȚ, DAN GEORGE ANGHEL, Reconstituire istorico-arheologică: săpăturile preventive efectuate în anul 1962 la Palatul Guvernatorului consular al Daciei romane de la Apulum <i>Historical and archaeological reconstruction: rescue excavations carried out in the Roman Dacia consular Governor's Palace at Apulum, in 1962.....</i>	149
MONICA GUI, ANCA TIMOFAN, DAN DANA, DAN GEORGE ANGHEL, CĂLIN ȘUTEU, An inscribed breastplate from Apulum depicting Victoria <i>O garnitură de armură cu inscripție descoperită la Apulum reprezentând-o pe Victoria.....</i>	217
OVIDIU-MAXIM OARGĂ, ADRIAN COSMIN BOLOG, O nouă serie de emisiuni monetare descoperite în urma cercetărilor arheologice preventive în necropola romană de pe „Dealul Furcilor - Podei” (2008-2016) <i>A new series of monetary emissions discovered following rescue archaeological researches in the Roman necropolis from "Dealul Furcilor – Podei" (2008-2016).....</i>	255
RADU OTA, OVIDIU-MAXIM OARGĂ, Două altare votive închinat lui Iupiter descoperite la Apulum <i>Two votive altars dedicated to Jupiter discovered at Apulum.....</i>	295
RADU OTA, O locuință din epoca post-romană descoperită la Apulum <i>A post-roman dwelling found at Apulum.....</i>	307

RESTAURARE – CONSERVARE – INVESTIGAȚII

RESTORATION – CONSERVATION – INVESTIGATIONS

SORIN ȘERBAN, Metode de prelevare și prelucrare a unor vase ceramice scitice descoperite în necropola de la Sâncraia (jud. Alba) <i>Methods of sampling and processing some scythian ceramic vessels found in the necropolis of Sâncraia (Alba County).....</i>	317
--	-----

VARIA

MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Despre colecții și colecționari. Un caz atipic (I). <i>About collections and collectors. An atypical case (I).....</i>	329
---	-----

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

RADU OTA, Constantin C. Petolescu, <i>Formarea poporului român și a limbii române</i> , Ed. Enciclopedică, București, 2019, 149 pag, 2 hărți.....	363
GEORGE BOUNEGRU, Sorin Nemeti, <i>MITOGRAFII. Inventar parțial al ezoterismelor românești</i> , Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2019, 156 pag.....	367
RADU OTA, Adrian Andrei Rusu, <i>Dicționar de castelologie</i> , Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2020, 320 pag, 253 imagini și figuri alb-negru și color.....	369

COMEMORĂRI

COMMEMORATIONS

AUREL RUSTOIU, Un destin de arheolog. Alexandru Szentmiklosi (1971-2019).....	371
Lista autorilor.....	387

DESPRE COLECȚII ȘI COLECȚIONARI. UN CAZ ATIPIC (I)

Marius-Mihai CIUȚĂ
Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu

Cuvinte cheie: colecționar, artefacte furate, investigație penală, falsuri, contrafaceri.
Keywords: collector, stolen artefacts, criminal investigation, fakes, counterfeits.

În cadrul demersurilor judiciare cunoscute generic sub numele *Dosarele Aurului Dacic* investigatorii au fost puși, nu de puține ori, în fața unor situații ieșite din comun, neașteptate, paradoxale chiar, care cumulau deopotrivă aspecte ce frizau absurdul și ludicul, dar care, în ultimă instanță, descriau, în mod inspirat am spune, detalii ale structurii mentalului individual și colectiv al celor implicați în sustragerea și traficul bunurilor culturale din siturile arheologice. Studiul de față dorește să aducă în atenția publicului interesat de problematica patrimoniului cultural național, care a făcut obiectul unor fapte ilegale motivate financiar (furt, trafic, tănuire), în particular de problema colecțiilor și colecționarilor "de ocazie"¹ ce au apărut în peisajul românesc la începutul anilor 2000, un caz inedit, localizat în județul Hunedoara, atipic la prima vedere, dar simptomatic pentru acea perioadă.

În anul 2003, pe șantierul arheologic-școală al Universității din Sibiu, de la Orăștie - *Dealul Pemilor*, și-a făcut apariția un personaj oarecum exotic². Era patronul unei benzinării, situate pe DN 7, la intrarea în oraș dinspre Romos, imediat sub terasa a doua a Mureșului (locul unde se desfășurau săpăturile arheologice mai sus invocate). Traversând o perioadă de profituri financiare notabile, personajul a decis să investească și să *tezaurizeze* aceste profituri în obiecte de patrimoniu cultural, despre care aflase, din diverse surse, că *nu se devalorizează*³, iar deținerea de astfel de piese îl transforma în "om important".

¹ Sau "colecționari de carton". Vom utiliza această sintagmă desemnând acele persoane preocupate de realizarea unei colecții de bunuri culturale, cu care să-și optimizeze imaginea și poziția în cadrul "high-life"-ului societății, dar care nu au pregătirea necesară pentru un astfel de demers.

² Din motive evidente, nu vom indica în articolul de față numele respectivului „colecționar”. Acesta apare însă în rechizitoriul dosarului penal al Parchetului de pe lângă Curtea de Apel Alba Iulia (inițial D. P. 172/P/2005, disjuns în D. P. 151/P/2005, iar ulterior în D. P. 440/P/2008).

³ Colecționarea de obiecte de proveniență arheologică, preferabil din metale rare și cu vechime cât mai mare, era o preocupare devenită de *bontón*, frecventă în mediile persoanelor recent îmbogățite din activități aflate la limita legii (sau chiar dincolo de ea!), într-un județ în care vechile companii de stat ce exploatau resursele naturale dădeau faliment sau se zbăteau să supraviețuiască. Alți cumpărători de astfel de obiecte, regăsiți constant în agendele traficantilor, erau și membrii unor

Pentru satisfacerea acestei dorințe, a intrat în legătură cu diverse persoane din lumea interlopă a județului Hunedoara (în special din municipiul Deva și orașul Orăștie), implicate la acel moment în traficul de ”obiecte vechi”, despre care nu știa (sau poate știa, dar și-a asumat riscul!) că sunt implicate în activități ilegale, de efectuare de prospecții neautorizate în situri arheologice, de identificare și de sustragere de artefacte arheologice și, în fine, de traficarea a lor pe *piața neagră a antichităților*⁴. Odată cumpărate mai multe obiecte, apărea firească dorința unei *confirmări* a autenticității lor, respectiv a faptului că ceea ce a cumpărat *cu bani mulți (!), este de calitate și că a meritat cheltuiala*. Iată de ce, mizând pe cunoștințele de specialitate și bunul-simț ale arheologilor de pe șantierul aflat în imediata apropiere a firmei sale, respectivul a dorit să afle și părerea lor, gratuită evident, cu privire la obiectele achiziționate. Dacă la început arheologii au fost dispuși să-i ofere anumite indicații cu privire la semnificația, vechimea și valoarea bunurilor prezentate, percepute exclusiv din perspectiva curiozității și buneii-credințe a cercetătorului științific⁵, ulterior, constatând reticența cu care proprietarul preciza proveniența lor, faptul că unele prezentau caracteristici specifice scoaterii lor recente din contexte arheologice (*in situ*) și, nu în ultimă instanță, situația în care unele piese păreau a fi falsuri recente, i-au dat de înțeles să nu mai apeleze la bunăvoința lor, deoarece nu se pot pronunța atâta vreme ce sursa lor era ascunsă *cu bună știință*⁶.

Începând din luna iulie a anului 2005, în cadrul dosarului mai sus amintit, redeschis în acel an de procurorii Parchetului de pe lângă Curtea de Apel Alba Iulia, au fost demarate o serie de descinderi și percheziții domiciliare, în special în Deva, dar și în alte localități ale județelor Hunedoara și Alba, în

categoria profesională *înstărite*, prin excelență: medici, arhitecți, avocați, administratori de societăți comerciale, oameni politici. Era suficient ca un membru reprezentativ al acestor *bresle* să insiste în colecționarea de bunuri culturale, pentru ca activitatea să devină una atractivă, generatoare de ”*image*”, imitată ca atare de ceilalți...

⁴ Conform Rechiștorului din dosarul penal 151/P/2015 (preluat și în cel al dosarului 400/P/2008): *în luna iulie 2003, echipa Crișan Sămu Marian și Corhan Călin (braconieri și dealeri din zona mun. Orăștie), i-a vândut lui P. N., în stația de distribuție a carburanților West Oil din Orăștie, 160 de monede antice din argint, cu prețul de 2000 de dolari SUA.*

⁵ Conform aceluiași Rechiștoriu: *pentru a se convinge că monedele erau originale, P. N. le-a prezentat martorului P. S.-I., cadru didactic la Facultatea de Istorie și Patrimoniu a Universității Lucian Blaga din Sibiu, care a constatat că piesele examinate, erau originale, necurățate, cu aspect de artefacte de proveniență arheologică, descoperite curând. În toamna aceluiași an a mai avut o tentativă de a prezenta o statueta arheologică, care i-au comunicat că sunt circumspecți cu privire la autenticitatea ei.*

⁶ Rechiștoriu mai precizează că: *întrucât martorul P. N. (suspicios, deoarece aflase că este posibil să fi cumpărat și piese false) dorea să-și recupereze banii investiți, învinuitul Corhan Călin i-a luat înapoi 93 de monede cu promisiunea că îi va restitui banii. Ulterior, la stăruința acestuia, l-a condus la domiciliul său unde i-a dat la schimb două colane (torques) dacice din argint (unul cu capătul rupt), sustrase prin săpături ilegale din situl arheologic de la Sarmizegetusa Regia.*

care erau vizate persoanele implicate în activitățile infracționale mai sus menționate. A fost un moment intens mediatizat, la nivel local și național, stârnind puternice *emoții și reacții*, la diverse paliere, dat fiind că fenomenul braconajului arheologic și al traficului cu *antichități* acumulase deja ani de zile, iar în cadrul comunității, și nu doar a celei hunedorene (!), existau implicări graduale în acest fenomen, la diferite niveluri și paliere⁷. Evident că cel mai puternic impact emoțional (sentiment al vinovăției) l-au avut persoanele care dețineau astfel de bunuri, achiziționate de la persoanele percheziționate/reținute.

Este momentul în care *personajul* care colecționa bunuri culturale de proveniență arheologică de mai bine de doi ani, fiind chiar un *jucător activ* și bine cunoscut pe această *pieță*, a sesizat riscurile la care s-a expus cumpărând obiecte de la persoanele care tocmai au fost puse sub acuzare, reținute și chiar arestate. Dacă inițial a preferat să rămână *în umbră*, sperând că nu va fi afectat de demersurile judiciare, încet, dar sigur, sentimentul rațiunii și al vinovăției și-au făcut efectul, astfel că, la 25 ianuarie 2006, P. N. s-a prezentat din proprie inițiativă la Parchetul Curții de Apel din Alba Iulia, aducând și indicând anchetatorilor judiciari un lot de obiecte, justificând că sunt bunuri cumpărate de el, ca *om de bună credință*, de la diverse persoane, pe care este dispus să le identifice dacă i se cere. Cu o mândrie nedisimulată, invocând *sumele mari de bani pe care le-a investit*, precum și situația sa *de victimă*, cetățeanul a prezentat o servietă diplomat, în care se afla o colecție eterogenă de artefacte: statuete, monede, bijuterii, elemente decorative etc. (**Fig. 1-6**).

Investigatorii au dorit să afle sursa lotului de obiecte, astfel că, destul de rapid a devenit o certitudine proveniența ilegală a lor, *proprietarul* menționând ca *vânzători* o parte din inculpații din dosarul *braconajelor din Munții Orăștiei*, dar și *asociați* ai acestora. Date fiind suspiciunile privind proveniența sa ilicită, lotul de artefacte a fost ridicat de procurori, urmând a fi clarificate o serie de aspecte ce țineau de proveniența sa, de identitatea vânzătorilor, de localizarea siturilor/punctelor din care fuseseră sustrate etc. Inițial, P. N. a dorit să beneficieze de protecție, respectiv de o "identitate ascunsă"⁸, temându-se de posibile repercusiuni în urma identificării lui ca și *colaborator*⁹.

În prima fază, bunurile au fost prezentate unor specialiști în arheologie¹⁰, prilej cu care în cadrul lotului au fost constatate două categorii majore: piesele

⁷ O simplă căutare în mediul Internet, dezvăluie multe articole și reportaje din presa hunedoreană și centrală, care abordau subiectul de pe cele mai diverse poziții.

⁸ Sub numele Nedelcu Ioan. Ulterior, pe parcursul urmăririi penale, P. N. a renunțat la ea.

⁹ Din același *Rechizitoriu* rezultă că *dealerii* au aflat oricum destul de curând de gestul lui P. N., dintr-o discuție telefonică purtată la 05.02.2006 între Crișan Sămu-Marian și Corhan Călin, rezultând că P. N. a predat anchetatorilor judiciari: "*diademele, aia ruptă și aia bună și statuile alea false de la Hațeg*".

¹⁰ În primă instanță a fost invitat să se pronunțe asupra lotului de piese arheologul H. I. Ciugudean de la Muzeul Unirii din Alba Iulia, iar apoi, în aceeași zi, a fost invitat și ofițerul de patrimoniu cultural, autorul studiului de față. A fost practic o "verificare" a artefactelor, dar și a ...

autentice (de certă proveniență arheologică și susceptibile să aparțină patrimoniului cultural național) și piesele *false*, contrafăcute, care încercau să redea, fără succes, artefacte antice cu o iconografie bine cunoscută. Astfel, o serie de 5 statuete (**Fig. 1, 4-5, 6**), 2 plachete rotunde (*falere?*) (**Fig. 6/3-4**), o plachetă reprezentând un cap de nobil dac (**Fig. 6/1**) și o statueta zoomorfă (**Fig. 4, 7**), toate metalice, s-au detașat evident în cadrul lotului prezentat prin caracteristicile care le încadrau în categoria posibilelor falsuri. Statuetele reprezentau personaje feminine (posibil zeiță greco-romane?). Plachetele rotunde, masive, cu câte două orificii, reprezentau personaje, feminin (**Fig. 6/3**) și masculin¹¹ (**Fig. 6/4**), și o reprezentare a unui lup care "călărește" (?) un *falus*¹² (**Fig. 7**). "Calitatea" patinei pieselor - care, cu toate strădaniile celui care le-a conceput și *antichizat*, lăsa mult de dorit - completată de stângăcia realizării *artistice*, având un caracter infantil, care mergea până la ridicol și grotesc¹³, au stat la baza primei evaluări a lor. Pentru un cunoscător în domeniu, fie el nespecialist în statuaria minoră antică, este greu de conceput cum a putut cineva să creadă că ele ar fi putut fi obiecte antice, sau mai mult, reprezentări cu valoare patrimonial-estetică a unor personaje mitologice, *rarity* sau chiar *unicate*...

Ulterior, aceste piese au fost detașate de grupul celor autentice, tratate distinct, iar pentru o certitudine completă și definitivă pentru ancheta judiciară - mai ales că în acea perioadă era deja la modă contestarea autenticității unor artefacte urmărite/recuperate - ele au făcut obiectul unei analize metalografice, care a pus în lumină faptul că aliajul utilizat la confecționarea lor nu avea nici o legătură cu cel identificat la piesele antice¹⁴.

competențelor. Un aspect demn de reținut este modul în care a fost percepută de către procuror situația în care cei doi arheologi, fără a avea cunoștință despre faptul că au fost solicitați să se pronunțe asupra aceluiași lot, "au descris obiectele întocmai, le-au datat identic, folosind aceleași expresii, cuvinte și termeni pentru a descrie și caracteriza artefactele, cele două versiuni coincidând, în cele din urmă, în cele mai mici detalii". Vom reține faptul că prin procesul-verbal din 27.01.2006, lotul depus de P. N., era predat la Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia.

¹¹ Caracteristicile personajelor redatăe, au dus la concluzia că s-a dorit imitarea personajului feminin de pe una din falerele *Tezaurului de la Lupu* (jud. Alba), iar personajul masculin era imitat după cel de pe falera de la București-Herăstrău.

¹² Este o temă complet necunoscută iconografiei dacice, din care s-a inspirat "artizanul", însă este posibil să fie inspirată de orfevrăria scitică sau romană, în care apar animalele sălbatice, cu precizarea lipsei reprezentării falice, pesemne o licență personală a neispiratului manufacturier...

¹³ Dacă ar fi să utilizăm imagini pentru definirea conceptului de *antitalent*, aceste realizări ar putea fi utilizate cu succes pentru ilustrarea acestei "însușiri". Sunt produse fără cea mai vagă idee de armonie, simetrie, echilibru sau estetic, iar persoana care le-a "creat" a dovedit doar că a avut la îndemână un manual de istorie/monografie arheologică, din care a încercat să reproducă, într-o manieră nefericită, niște artefacte antice care i s-au părut a fi mai reprezentative în poze. Intenția de inducere în eroare este evidentă, modul de punere în practică lasă însă foarte mult de dorit.

¹⁴ Analiza metalografică, dispusă prin *Rezoluția* din 03.02.2006, a fost efectuată la Laboratorul de analize metalografice al Uzinei Mecanice din Cugir. Pentru comparație, a fost luată o probă și din capul statuetei Artemis. Raportul a fost predat Inspectoratului de Poliție Alba la 27.03.2006.

Nr. Crt.	Denumirea piesei	Compoziția chimică (%)				
		Cu	Sn	Zn	Pb	Alte elemente
1.	Statuetă - personaj feminin (19 cm)	65,70	7,87	16,35	1,18	
2.	Statuetă - personaj feminin (16 cm)	76,12	7,55	2,97	1,61	
3.	Statuetă personaj feminin, bust (13,5 cm)	75,90	5,01	8,49	3,67	
4.	Statuetă, personaj feminin în genunchiat (11,5 cm)	79,56	7,57	7,61	1,69	
5.	Statuetă - personaj feminin (13,2 cm)	78,85	7,79	7,97	0,61	
6.	Plachetă - personaj feminin	83,26	5,87	4,35	3,68	Co, Cd.
7.	Plachetă - personaj masculin	79,52	5,40	8,75	3,13	
8.	Reprezentare masculină cu barbă (Decebal?)	74,60	4,82	7,29	2,39	Cd, Fe, Bi
9.	Cap de statueta din bronz, personaj feminin cu coafură ordonată (Artemis)	87,29	6,29	2,88	2,43	Sb
10.	Reprezentare faliformă cu un personaj animalier	76,87	2,13	3,58	8,88	

Tablel 1. Compoziția chimică (metalografică) a artefactelor analizate (Laboratorul SC Uzina Mecanică Cugir S.A.).

Tablelul pus la dispoziția investigatorilor de laboratorul uzinei din Cugir, a fost însoțit de unele precizări, cum ar fi: *cantitățile de material prelevat analizate au avut greutatea de 0,1-0,8 gr, cu mult sub cantitățile indicate în standardele și normele de lucru; prelevarea unei cantități mai mari de material nu a fost posibilă, deoarece ar fi putut afecta piesele (la unele dintre ele, la momentul prelevării, s-au constatat goluri de material); ca urmare a celor de mai sus și a modului de lucru, compoziția chimică din tabel este estimativă.*

Chiar și în aceste condiții, simpla analiză comparativă a compozițiilor chimice relevă o diferență evidentă între compoziția piesei autentice antice (poziția 9) și cele ale celorlate obiecte. Cel mai mare procentaj al cuprului și cel mai scăzut al zincului (cu excepția celei de la poziția 2), detașează piesa antică de cele contemporane. Oricum, putem afirma în fine că "făuritorul" replicilor s-a dovedit a fi fost, cu siguranță, un mult mai bun metalurg decât artist...

Întâmplarea face ca la 8 februarie 2006, la foarte scurt timp după predarea lotului, respectiv în timpul efectuării expertizei metalografice,

anchetatorii au intrat în posesia unor informații operative, în baza cărora i-a fost efectuată o percheziție domiciliară numitului Rusu Silviu, din localitatea Merișor, com. Bănița, jud. Hunedoara. A fost identificat un "atelier" în care au fost realizate obiecte din bronz, fiind găsite modelele din lut și știiclurile din ghips ale statuetelor și plachetelor (*falere*) cumpărate de cetățeanul *cu multă bună credință și mulți bani*. Investigatorii au avut din acel moment certitudinea că P. N. a fost victima unor dealeri de antichități, particularitățile tipologico-stilistice ale modelelor ridicate de la Rusu Silviu arătând faptul că este vorba despre *aceiași mână* (**Fig. 8/a-b**). La percheziție au fost descoperite și matrite, tipare, creuzete, plăci metalice de turnare etc. (**Fig. 8/b**), dovedindu-se faptul că acesta efectua, practic, întreg lanțul operator: de la modelarea în lut, tragerea în știclu, turnarea modelului din ghips (ipsos) și apoi turnarea bronzului în forma modelată. O serie de dălțițe și alte unelte dovedeau că procesul de decorare și retușare finală era făcut în același atelier, care scotea astfel *produsele finite*.

Toate bunurile ridicate au fost depuse în custodie la Muzeul din Alba Iulia, iar prin *Rezoluția* din 09.02.2006 s-a dispus expertizarea lor și stabilirea *dacă între obiectele predate de P. N. și uneltele ridicate de la Rusu Silviu există o legătură*. A rezultat legătura evidentă. De altfel, acesta din urmă și-a recunoscut "creațiile", atunci când i-au fost prezentate în cadrul unei proceduri judiciare, a recunoașterii de obiecte, negând însă faptul că ar fi fost și *plasatorul* acestora. Cel mai probabil, cei care au plasat spre vânzare piesele realizate de "artizanul" din Bănița, erau aceiași braconieri ai siturilor arheologice, transformați în "dealeri" de produse contrafăcute¹⁵.

Colecționarul P. N. s-a simțit oarecum ofensat atunci când, în cursul urmăririi penale, i s-a comunicat că o parte din piesele ridicate de la el sunt *falsuri contemporane*. Chiar și când rezultatele analizelor metalografice au confirmat indubitabil și definitiv atributul de *fals contemporan*, P. N. s-a dovedit nemulțumit, acuzând chiar că organele judiciare *ar fi înlocuit* piesele predate de el - *pe care a dat sume mari de bani, deoarece i-au fost prezentate ca fiind rarități* (!?). Actele întocmite la ridicarea pieselor și mai ales fotografiile judiciare au îndepărtat orice dubiu cu privire la acest aspect.

Deoarece nu erau bunuri susceptibile să aparțină patrimoniului cultural național, falsurile au fost returnate lui P. N., în luna decembrie 2010. Acesta a depus plângere penală cu privire la fapta de *înșelăciune*, pentru care ar fi putut fi despăgubit de către cei care i-au vândut obiectele ca fiind antice. Deși nu pot avea pretenția de a fi considerate bunuri ce aparțin patrimoniului cultural, și nici măcar produse artisanale cu valoare estetică (!), credem că ar fi necesar să insistăm puțin asupra problematicei pieselor dovedite a fi falsuri contemporane, vândute cu bună știință, deoarece ele dezvăluie anumite aspecte inedite.

¹⁵ Vezi supra, la nota 9, discuția traficantilor, în care se vorbește despre "*statuile false de la Hațeg*".

În România, în lipsa unei piețe autentice a antichităților, nu au existat, cel puțin recent, cazuri să spunem celebre de falsificatori de bunuri culturale, cel puțin pentru artefactele antice, așa cum, de exemplu, au existat în Bulgaria anilor 2000-2010 cunoscuții *Sofia I* și *Sofia II*, care au realizat monede de cea mai bună calitate, greu de diferențiat de cele originale, monede care au *invadat* piețele europene și americane. În Europa, se cunosc câteva cazuri de celebri falsificatori, însă atenția a căzut în special asupra operelor de artă (picturi, gravuri, sculpturi etc.), mult mai bine vândute. Problema stabilirii autenticității unor artefacte inedite a prins *pe picior greșit* specialiștii și experții din România, cum era dealtfel de așteptat (!), de pildă cazul contestării apriori a autenticității brățărilor multispiralice (brasarde) din aur, dacice, fiind încă destul de proaspătă în memoria celor interesați¹⁶. Tot cu acel prilej s-a vehiculat ideea contrafacerii acelorași artefacte de un bijutier din Călan (care, evident, murise între timp...), fără a fi aduse însă argumente obiective, care să convingă¹⁷. Ideea utilizării aurului rezultat din topirea pieselor Koson la confecționarea brățărilor, utilizată la un moment dat de apărarea traficantilor, a avut un veritabil *efect de bumerang*, zdruncinând serios poziția acestora¹⁸. Un alt caz mediatizat al unui artefact, așa zis fals, a fost cel al sculpturii unui cap de tânăr, realizat în marmură de Bucova, piesă ridicată în 2006 de la un colecționar din Alba Iulia, unul din *dealerii* locali (probabil furnizorul) afirmând că este *creația* lui, evident în scopul de a-l proteja pe colecționar, persoană publică, *cu imagine* în oraș.

Există, recent, tot mai multe informații care vehiculează ideea că bunuri culturale valoroase (monede, tablouri etc.), aflate în colecțiile unor muzee naționale și județene ar fi fost înlocuite cu falsuri, situație în care este greu să nu fie luată în discuție implicarea unor persoane din interiorul instituțiilor. Până la efectuarea unor evaluări de specialitate privind aceste colecții, putem să sperăm că aceste zvonuri nu se vor confirma, însă Statul Român, prin instituțiile sale competente, ar fi în situația de a trata problema cu maximă seriozitate.

Un alt fenomen, care nu mai poate fi însă contestat, este acela al reducerii numerice (cel puțin!) a experților și numismaților de bună calitate din instituțiile publice, cu cunoștințe aflate la standarde înalte, care să prezinte un nivel de recunoaștere științifică cel puțin echivalent cu cel a experților afiliați

¹⁶ Încă mai găsesc adepți ideile a doi mari reprezentanți ai arheologiei românești din secolul XX, care au fost Al. Vulpe și C. Preda, ce au exprimat public, chiar în timpul urmăririi penale (!), o serie de afirmații deductive, sau chiar demonstrative, care puneau sub semnul întrebării autenticitatea brasardelor din aur, recent recuperate la acel moment.

¹⁷ A se vedea *Rechizitoriul* dosarului penal 45/P/2005, al Parchetului Curții de Apel Alba Iulia.

¹⁸ Simpla estimare a cantității de aur/Koson necesare pentru confecționarea unei brasarde de circa 1 kg (1000:8 = 125 Kosoni = 125.000 euro), dovedea faptul că o astfel de operațiune era lipsită de orice logică financiară. Kosonii vânduți la orice casă de licitații, la prețul mediu din acel moment, produceau o sumă mult mai mare decât aceea a unei brasarde! În plus, analizele metalografice au infirmat orice legătură între compozițiile celor două tipuri de artefacte.

unor case de licitații din spațiul european comunitar sau din SUA. Mai devreme sau mai târziu, se va ajunge și în instanțele din România, la confruntarea directă a experților în bunuri de patrimoniu cultural, iar în condițiile în care experții din instituțiile publice nu sunt încurajați să se ”specializeze” și în astfel de demersuri, perspectiva nu pare să arate tocmai bine din acest punct de vedere¹⁹.

Odată clarificată problema falsurilor, prin *Rezoluția* din 27.01.2006 din dosarul penal 172/P/2005, după predarea lotului de piese în custodia Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia, s-a dispus efectuarea unui prim raport de expertiză, care să se pronunțe asupra următoarelor aspecte ale *pieselor autentice: ce reprezintă bunurile prezentate; dacă acestea sunt susceptibile să aparțină patrimoniului cultural național; dacă ele pot proveni din contexte arheologice recent descoperite; care este valoarea de circulație a acestor bunuri?*²⁰. Prima evaluare a fost efectuată de experți ai muzeului din Alba Iulia²¹, care au ajuns la concluzia că piesele analizate (67 monede, 2 torquesuri, 3 fibule, 1 medalion (*faleră*), 1 cap de statueta, 1 fragment de situlă, 1 mâner de casetă, 4 inele din bronz, 1 fragment de clopot și 3 aplici) *sunt artefacte de certă proveniență arheologică, care aparțin patrimoniului cultural național (Fig. 9-18)*.

Din momentul predării pieselor, la 25 ianuarie 2006 și până la finalizarea urmăririi penale, calitatea procesuală a lui P. N. a fost aceea de martor. Prin *Rechizitoriul* din 05.08.2008, procurorii au propus în dosarul penal 151/P/2005 *neînceperea urmăririi penale* față de P. N. Însă, deoarece bunurile cumpărate de el erau produsul comiterii unor infracțiuni (inclusiv *înșelăciunea!*) a fost disjunsă urmărirea penală pentru faptele legate de modul de descoperire și traficarea artefactelor originale (în dosarul penal 440/P/2008), iar pentru că bunurile autentice cumpărate *cu bună credință* erau furate din situri care aparțineau Statului Român, conform legii, a fost continuată acțiunea civilă asupra stabilirii proprietății, Statul Român revendicând *proprietatea de drept*

¹⁹ Un caz reprezentativ rămâne acela al celor trei plăcuțe votive din aur, indisponibilizate de organele judiciare de la o casă de licitații din București (<https://www.artmark.ro/ro/placu-ele-lui-bitus-set-de-trei-artefacte-votive-din-aur-sec-ii-iii-e-n-placu-ele-votive-inscrip-ionate-unice-demonstreaza-continuitatea-popula-iei-locale-in-terito> - accesat 07.10.2015), analizate, expertizate și identificate ca aparținând bazinelor termale, *nimphaeum*-ului din situl de la Germisara/Geoagiu (jud. Hunedoara) (Ardevan, Cociș 2014; Cristea-Stan 2015), însă redate, într-o manieră greu de explicat, de instanța judecătorească posesoarei lor inițiale (M. N. din Cluj-Napoca). Am putea spune că instanța a jucat un rol lipsit total de fair-play în această speță, fiind mai degrabă *avocat al apărării*. În ciuda tuturor probelor din dosarul penal (expertize, anchete etc.) proprietatea pieselor - clasate în categoria *Tezaur* - a fost atribuită părții ”care a prezentat o poveste mai credibilă”, din punctul de vedere al judecătorului. Cazul va face obiectul unui studiu distinct, aflat momentan în lucru.

²⁰ Extras din *Rezoluția* P.C.A.I. din 27.01.2006, în dosarul penal 151/P/2005.

²¹ Pentru identificarea și evaluarea primară a monedelor a fost desemnată dr. V. Suciuc, iar pentru artefacte a fost solicitat dr. V. Moga.

asupra acestora. Dosarul 440/P/2008 a fost trimis în instanță în anul 2010 și de atunci se află în faza de judecată.

La 23 aprilie 2010, în cauza civilă judecată la Tribunalul Hunedoara (nr. 5750/97/2008), a fost depus *Raportul de expertiză* semnat de expertul dr. E. Oberländer-Târnoveanu, privind exclusiv bunurile susceptibile să aparțină patrimoniului cultural național. A rezultat o evaluare a unui prejudiciu total de 30.606 euro, revendicat de Statul Român prin intermediul Ministerului Culturii. Unele piese predate de P. N. s-au dovedit astfel a fi cu adevărat bunuri cu valoare excepțională de patrimoniu, cum ar fi, de pildă, cele două torquesuri din argint²², capul de statueta feminină (Artemis)²³, fragmentul de *simpulum*, aplicile, fibulele, falera din argint, precum și monedele antice (grecești și romane)²⁴.

Piesele autentice din lotul predat de P. N. în 26 ianuarie 2006, au rămas în custodia Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia, unele dintre acestea, a căror origine era certă din situri arheologice de pe teritoriul României, urmând procedura clasării²⁵, în cadrul Patrimoniului Cultural Național.

1. **Lot de două coliere torsadate** (*torques*) din argint, cu extremități zoomorfe. Sunt două piese remarcabile, aparținând categoriei celor mai rafinate produse ale orfevrăriei dacice, care au fost găsite în același context arheologic²⁶. Unul este întreg, iar cel de al doilea este fragmentar (rupt în trei părți), lipsindu-i una din extremități (**Fig. 10**). Primul torques este realizat prin prelucrarea unei bare cu profil dreptunghiular (*romboidal*), cu capetele terminate cu două globule (proeminențe relativ sferice) ce sugerează capul unui animal, cu schițarea ochilor prin două cercuri-punctate, cu o proeminență arcuită elegant pe exteriorul tijei, la circa 1 cm distanță, ce sugerează gâtul și coama animalului (lup, dragon?), continuate cu tijele extremităților, cu secțiuni patrulateră și cu decorul dispus pe părțile laterale și pe cea exterioară, sub forma șirurilor de cercuri cu punct în mijloc, înșirate liniar crescător (18 puncte pe o parte și 17 puncte pe cealaltă) spre sectorul de mijloc al colanului, unde decorul se oprește, iar bara se lărgeste ca grosime și este răsucită. Cel de al doilea torques, fragmentar (trei fragmente), incomplet, prezenta cele două extremități rupte, mai precis tijele nerăsucite, cu secțiuni dreptunghiulară aplatizată orizontal, pe partea exterioară apărând decorul schematizat sub forma unui val

²² Unul din ele, cel complet, a fost prezentat în Catalogul expoziției MNIR: *Aurul și argintul antic al României*, București, 2013 (Aurul 2013, p. 393).

²³ Aceasta a fost clasată în 2010, de specialiștii Muzeului din Alba Iulia.

²⁴ Într-un viitor studiu în colaborare, aflat în lucru, vom prezenta și cele 67 monede.

²⁵ Prin Ordinul M.C.C. nr. 2769 din 29.12.2010.

²⁶ Este concluzia la care au ajuns anchetatorii, din studierea actelor de urmărire penală.

(spirală?) alergător (cercuri în șir legate între ele cu linii oblice²⁷), care se îngustează spre final sub forma unei aplatizări verticale, de această dată cu capete rotunjite, marcate cu secvența cerc - linie oblică - cerc pe fiecare parte, sugerând tot un cap schematizat de animal. Dacă una din tije poate fi lipită, având integral corpul păstrat, celei de a doua, mai scurtă, îi lipsește extremitatea zoomorfă, ruptă, cel mai probabil, cu ocazia extragerii din context, prilej cu care s-a pierdut. Dacă primul torques are o formă simetrică, fără deformări, cel de-al doilea păstrează stigmatele scoaterii din contextul originar de către amatori. Ambele colane, realizate din argint, prin batere la rece, sudare, torsionare, cizelare, gravare cu poanson, prezentau urme de depuneri de sol, în special între barele torsionate, dar și în decorul cu cerc punctat, deși fuseseră supuse la o operațiune de curățare recentă. Prezintă patină nobilă, de tip ”oglină venețiană”. Primul torques are greutatea de 205,22 grame, lungimea de 540 mm, și diametrul maxim de 17,3 cm. Cel de al doilea are greutatea de 155,13 + 12,43g + 8,42g = 175,97 grame, lungimea totală de 350+74+42 mm, și diametrul maxim de 12 cm. Ambele torquesuri aparțin epocii dacice clasice (sec. II-I a.Chr.). Primul a fost evaluat, în expertiza din dosarul civil la 15.000 euro, iar cel de-al doilea, la 7500 euro. Analogiile cele mai apropiate sunt cele de la Siculeni²⁸, Gherla²⁹ și Poiana Rovinari³⁰ (jud. Gorj). Piesele au fost clasate în categoria *Tezaur*³¹. Torquesul este o podoabă de inspirație hellenistică, ce a făcut carieră în lumea barbară, ca atare și în cea dacică.

2. **Cap de statueta reprezentând-o pe zeița Artemis³² (Fig. 12)**, având coafura specifică din reprezentările zeiței (cu coc înalt și meșe dispuse simetric, lateral, pe creștet), precum și capul ușor aplecat, tipic în reprezentările în care personajul se pregătește să scoată o săgeată din tolba aflată în spate. Nu este pe deplin exclusă interpretarea ca fiind zeița Afrodita. Este o piesă de factură hellenistică (sec. III-II a.Chr.), deosebit de rafinată, ceea ce face din ea o raritate în zona nord-dunăreană³³, putând fi însă și opera unui artist sau atelier

²⁷ Motivul este identic cu cel de pe brățara tezaurului de la Drăgești (jud. Bihor). Vezi: Aurul 2013, p. 331-333, fig. 71/4.

²⁸ <https://harghita.transilvania-tv.ro/colan-dacic-din-argint-vechi-de-2-000-de-ani-descoperit-in-harghita/>. Piesa a fost descoperită în anul 2017 de către un detectorist.

²⁹ Aurul 2013, p. 394, fig. 89.

³⁰ Aurul 2013, p. 400-402, fig. 96/8.

³¹ Ambele piese, clasate în categoria *Tezaur* (<http://clasate.cimec.ro/detalii.asp?tit=torques--torques-dacic&k=8711EB5EF24643C4BE16C264C45304FC> și <http://clasate.cimec.ro/detalii.asp?k=CC5B5DF7EF104247B85EE46AF2D4D6AD>) se află, la momentul actual, la Muzeul Național de Istorie a României din București.

³² În raportul de expertiză este precizat că *are o ruptură recentă, incompletă, încercare de perforare pentru a fi montată pe un suport modern*. În realitate este vorba despre perforația rămasă de la prelevarea probei la Uzina din Cugir. Ruptura de la nivelul gâtului era una veche.

³³ Și această piesă este clasată în categoria *Fond*: <http://clasate.cimec.ro/detalii.asp?tit=statueta--statueta-antropomorfa&k=C8AA0DCB0CFF48A89F06C6297536D943>.

roman familiarizat cu piesele hellenistice. Realizată din bronz (vezi **Tabel 1, nr. 9**), prin turnare în tehnica cerii pierdute, are patina verde-olive nobilă, foarte bine păstrată. Având o înălțime maximă de 40 mm și o greutate de 91,56 grame, a fost evaluată la 500 euro. Statuetele Dianei din spațiul Daciei romane sunt mai rudimentare și nu prezintă caracteristicile atât de rafinate³⁴. În raportul de clasare, piesa este atribuită, sub semnul întrebării, și epocii romane.

3. **Faleră circulară de argint (Fig. 11)**, având o scobitură centrală, decorată pe margine cu o bordură cu motive vegetale stilizate, mărginite de un dublu chenar liniar, cu motive geometrice, incizii rectangulare, în centru un orificiu înconjurat de un chenar liniar. Pe spate are trei verigi circulare sudate, a patra fiind lipsă. În ordinul de clasare³⁵, piesa apare ca "disc de candelabru"³⁶, verigile fiind interpretate ca dispozitive de atârănare (ochiuri). Deși a fost curățată, prezintă depuneri de sol specifice, suprafața ei suferind anumite procese de coroziune, care i-au conferit o patină verzuie. Tehnica de prelucrare este cea a turnării prin metoda cerii pierdute, cizelare, gravare și sudură. Datarea propusă este cea a epocii imperiale timpurii romane, respectiv sec. I p.Chr. - începutul sec. II p.Chr. Diametrul este de 75,2 mm, grosimea de 4,5 mm, iar greutatea de 114,56 grame. Piesa a fost evaluată la 750 euro.

4. **Fragment de polonic (*simpulum*)³⁷ (Fig. 13)**, din bronz, în formă de cap de pasăre acvatică, probabil palmipedă (lebedă, gâscă?), fragmentar, incomplet; s-a păstrat doar unul din capete, rupt din vechime. Și acesta posedă urme de depuneri de sol, specifice, fiind datat în epoca imperială timpurie (sec. I p.Chr). Este obținut prin turnare în tehnica cerii pierdute, cizelare și gravare. Lungimea este de 110 mm, diametrul maxim de 22,1 mm, iar greutatea de 167,98 grame. Este evaluată la suma de 150 euro. Rafinamentul o recomandă tot ca piesă de import, folosită, alături de alte artefacte similare, în special în cadrul lumii barbare, neromane deci, ca mărfuri de schimb³⁸. Astfel de

³⁴ Reprezentanțele în statuaria minoră din bronz de acest tip: Artemis/Diana, sunt specifice mai degrabă spațiului italic sau provinciilor nord-vestice din perioada Republicii (Lexicon 1984, p. 812-813, p. 849, fig. 66, 73-75, 362, 367). Oricum privim lucrurile, piesa este un import, atipic.

³⁵ Categoria Fond: <http://clasate.cimec.ro/detalii.asp?tit=candelabru--candelabru-disc&k=5FF28AD2AB1546C99E10E06EB1BB3052>

³⁶ Piesa era concepută pentru a fi suspendată prin intermediul unor lanțuri ce erau prinse de zălele de pe spate. Asemenea tipuri de piese intrau în alcătuirea unor candelabre, constituind chiar partea terminală, de la baza acestora. Deasupra, prins cu ajutorul lanțurilor, se afla probabil un alt disc, cu un diametru mai mare, pe care se aflau opaițele. Toate aceste componente erau, la rândul lor, suspendate tot cu ajutorul unor lanțuri, terminate la capătul superior printr-un cârlig (Raport de clasare – autor R. Ciobanu, MNUAI). Piesa se află actualmente la MNIR.

³⁷ <http://clasate.cimec.ro/detalii.asp?tit=vas--simpulum&k=E8327302014740428972D9B4AB6E1530>.

³⁸ Plantos 2007, p. 5-7.

piese de veselă erau folosite atât în activitățile curente cât și în cadrul ritualului religios, pentru libații. Nu este exclus ca piesa să fie o aplică de *situla*³⁹.

5. **Fibulă din bronz, circulară**⁴⁰ (**Fig. 14**), decorată cu motive vegetale (patru frunze de iederă), emailate, realizate din email de culoare *coraille*, pe fond verde deschis. Este o fibulă geometrică emailată. În zona centrală se află un decor circular (nervură), inelar și un buton aplatizat. Este în stare fragmentară, acul fiind rupt "ab antiquo". Deși a fost curățată, păstrează depuneri de sol, specifice și produse de coroziune, prezentând o patină verzuie, nobilă. Este realizată prin turnare, emailare și cizelare. Are diametrul de 39 mm, grosimea de 2,3 mm, iar greutatea de 19,37 grame. A fost evaluată la 30 euro. Analogii la această piesă găsim la Potaissa și Buciumi⁴¹. Astfel de fibule sunt specifice provinciilor vestice ale Imperiului roman (sec. II p.Chr), astfel că în Dacia sunt considerate importuri.

6. **Aplică de centură din bronz (*cingulum*)**⁴² (**Fig. 15**), de formă rectangulară, cu motive traforate (*peltae* și *ove*), terminată cu un motiv semilunar, fragmentară (lipsește colțul din dreapta jos, fiind ruptă din vechime). Prezintă depuneri de sol specifice și depozite de coroziune, având o patină verzuie, nobilă. Realizată prin turnare în tehnica cerii pierdute și cizelare, aparține epocii romane imperiale timpurii (sec. II-III p.Chr.). Dimensiunile sunt: lungimea - 39,4 mm, lățimea - 23,3 mm, greutatea - 6,42 grame. Piesa a fost evaluată la 20 euro. Astfel de artefacte apar în majoritatea centrelor urbane din provincia Dacia, fiind accesorii uzuale asociate îmbrăcămintei.

7. **Aplică de centură din bronz, de formă circulară** (**Fig. 16**), decorată cu motive traforate (*cantharos* și vrejuri și frunze de iederă), având pe partea din spate două nituri monobloc, create prin turnare. Păstrează depuneri de sol și depozite de coroziune specifice. Este realizată prin turnare și cizelare, având o patină brun-roșcată și verzuie. Diametrul este de 41,1 mm, grosimea de 1,9 mm, iar greutatea de 13,31 grame. Piesa a fost evaluată la 50 euro. Astfel de piese apar în majoritatea centrelor urbane din provincia Dacia, fiind accesorii uzuale asociate îmbrăcămintei.

8. **Aplică de centură, cordiformă, din argint aurit** (**Fig. 17**), cu ornamente vegetale stilizate într-un chenar de perle și cu element de prindere obținut prin perforare. Păstrează depuneri specifice de sol, fiind obținută prin presare (au repousse?), cizelare și aurire, având și o patină de calitate. Are dimensiunile de 31,1 mm lungime, 21,1 mm lățime maximă și greutatea de 2,42

³⁹ Plantos 2007, p. 5-7, 20, fig. 20. Astfel de piese au fost descoperite în Boemia (Droberjar 1999, Taf. 14/1). Lipsa urmelor de uzură pe partea interioară a rupturii, pledează însă pentru atribuirea ei, totuși, la un *simpulum*. Mulțumesc dr. C. Plantos pentru sugestiile și trimerile bibliografice.

⁴⁰ <http://clasate.cimec.ro/detalii.asp?tit=fibula-fibula-circulara&k=CDAB98AD509E48ADA18F8C848AE48CA9>.

⁴¹ Cociș 2004, p. 207, Tipul 24a2, 1484, p. 359, Pl. CV/1484, 1487, 1489.

⁴² <http://clasate.cimec.ro/detalii.asp?tit=aplica-cingulum&k=90123286D9404A00A7B9C111061250D3>.

grame. Este un obiect specific perioadei de început a cuceririi maghiare (*Honfoglalás* - sec. X), piese analoage fiind descoperite în morminte din bazinul Tiszei⁴³, dar și în Transilvania, pe Valea Mureșului, la Lopadea Nouă⁴⁴, Alba Iulia⁴⁵ și Cluj-Napoca⁴⁶. O piesă similară, nepublicată, a fost descoperită în necropola medievală de la Orăștie - *Dealul Pemilor, Punct X2*⁴⁷. Aceasta, constituindu-se drept o raritate, a fost evaluată la 150 euro.

9. **Fibulă zoomorfă din bronz (în formă de pasăre - păun)**⁴⁸ (**Fig. 18**), fragmentară, fără ac, rupt din antichitate. De asemenea, emailul nu s-a păstrat, fiind căzut aproape integral. Deși curățată, prezintă depuneri specifice de pământ, depozite de coroziune, păstrând o patină verzuie, nobilă. Este realizată prin tehnica turnării, emailării și cizelării. Cu dimensiunile de 40 mm lungime, 32,3 mm lățime și greutatea de 19,37 grame, a fost evaluată la 20 euro. Analogii ale piesei le găsim la Porolissum⁴⁹.

10. **Inele din bronz și cupru (Fig. 19/1-4)**. Toate prezintă chaton de diferite forme și decoruri. Sunt obținute prin turnare, gravare, cizelare și au verigile ușor deformat. Primul inel (**Fig. 19/1**) se remarcă printr-o patină verde smarald, păstrând depuneri de sol și produși de coroziune, decorul părând a fi unul vegetal stilizat, însă, este posibil să reprezinte mai degrabă o simbolistică specifică spațiului musulman⁵⁰. Cel de al doilea (**Fig. 19/2**), cu un chaton oval, prezintă un decor cruciform și perle incizate dispuse cruciform. La capătul dinspre chaton al verigii avem câte o perlă incizată. Cel de al treilea (**Fig. 19/3**) prezintă un chaton oval, cu decor cruciform și perle incizate, dispuse două câte două. Ultimul inel (**Fig. 19/4**) prezintă un chaton fără decor, având o culoare roșcată, depuneri accentuate de carbonat de calciu și produși de coroziune. Piesele au fost atribuite perioadei medievale, sec. XII-XVI, cu anumite variații, fiind evaluate la următoarele sume: 40 euro, 30 euro, 40 euro, 40 euro. Astfel de piese sunt foarte răspândite în întreg spațiul european medieval.

11. **Mâner de casetă din bronz (Fig. 20)**⁵¹, în formă de delfini sau de pești adosați, fragmentar, fiindu-i ruptă din vechime una din extremități. Deși spălat recent, păstrează depuneri de sol specifice, fiind realizat prin turnare în metoda cerii pierdute și cizelare. Este datat în epoca imperială romană timpurie,

⁴³ Révész 2008, p. 313-314, 84-95 tábla; Kiss 2000, p. 41, 48 tábla/116.

⁴⁴ Horedt 1966, p. 86, abb. 40/11-14, 18-19.

⁴⁵ Dragotă 2006, p. 105.

⁴⁶ Horedt 1966, p. 81, fig. 1/1, Pinter *et alii* 2008, p. 74-75, pl. XVIII-XIX.

⁴⁷ Informație amabilă dr. M. I. Țiplic, căruia îi mulțumesc și pentru sprijinul bibliografic.

⁴⁸ <http://clasate.cimec.ro/detalii.asp?tit=fibula-fibula-zoomorfa&k=6FA6E886491443E0B2CB62817CE011CF>.

⁴⁹ Cociș 2004, p. 206, Tip 22k, 1443, p. 356, Pl. CII/1443.

⁵⁰ Mulțumesc dr. Adrian Ioniță pentru informația amabilă, oferită cu prilejul Conferinței *Militaria Medievalia* de la Sibiu, octombrie 2019.

⁵¹ <http://clasate.cimec.ro/detalii.asp?tit=maner--maner-de-sertar-sau-de-cutie&k=8F75855C64DD4AC7A4599432F45B4C6A>.

în sec. II-III p.Chr. Putea fi utilizat de asemenea ca mâner de sertar de mobilier. Păstrează patina ușor verzuie, dar și produși de coroziune. Dimensiunile sunt de 102,9 mm lungime, 26,5 mm lățime și 97,59 grame. Este evaluată la 50 euro, găsindu-și cele mai frecvente analogii în localități urbane din Dacia romană, precum Apulum⁵², Porolissum⁵³ etc.

12. **Fragment de clopot (Fig. 21)**, de mici dimensiuni, din bronz, decorat cu inscripție în limba latină cu caractere unciale, într-un chenar liniar, din text păstrându-se doar: DO(min)EnOs(?). Spart din vechime, provine, cel mai probabil, de la o fundație monastică catolică. Piesa păstrează depuneri specifice de sol și urme de coroziune, păstrând o patină nobilă olive închis. Este specifică stilului romanic, fiind databilă în sec. XI-XIII. Obținut prin turnare în tehnica cerii pierdute, cizelării și gravării, având dimensiunile de 78,4 mm lungime, 34,9 lățime și 73,10 grame, a fost evaluat la suma de 750 euro.

Este acum momentul să discutăm aspectele ce țin de localizarea contextelor de proveniență a acestor piese, care prezentau suficiente caracteristici ce trădau recente extrageri ale lor, neautorizate, din situri protejate de lege. În cursul urmăririi penale, P. N. a indicat ca principală sursă de cumpărare a pieselor *gruparea Corhan-Stănilă*. Arealul de activitate al grupării Corhan Călin, Crișan Sămu Marian, Crișan Stănilă Răduț - cu siguranță una din cele mai active în intervalul 1998-2005 - a fost acela al siturilor antice de pe Valea Grădiștei, dar și al celor de pe segmentul Geoagiu - Gelmar - Simeria al văii Mureșului. Inițiată ca o echipă de căutători și valorificatori, echipa a avut un comportament specific grupărilor *de tip familial*, membrii ei fiind rude, prieteni apropiați sau vecini, legăturile strânse fiind cele care i-au asigurat caracterul ocultat, cel puțin până la momentul demarării investigațiilor judiciare. Oameni ai locului, consiliați de timpuriu de D. E. - unul din cei mai titrați cunoscători în materie de detectoare de metale - cunoscând foarte bine hotarul Văii Grădiștei (unde chiar aveau și proprietăți!), în fine completând aceste atuuri și cu o temeinică documentare bibliografică autodidactă, membrii echipei au reușit într-un timp relativ scurt să identifice principalele areale cu potențial arheologic, să racoleze *asociați*, amatori de aventură și de "rupt terenurile"⁵⁴, în fine, să pună la punct, din mers, niște strategii de căutare de artefacte, mascând principalul obiectiv prin diverse moduri de disimulare și diversiune. Provenind din familii de condiție socială modestă, cu ocupații strict rurale (exploatarea lemnului, agro-zootehnie), fără a avea o pregătire sau o educație specială, aceștia s-au reprofilat prin constituirea unor veritabile *echipe de braconaj arheologic*, având ca obiectiv principal efectuarea de detecții și săpături ilegale în siturile cetăților

⁵² Vechea colecție Cserni, aflată în expoziția permanentă a MNUAI.

⁵³ Gudea 1989, planșa CCXXXI, 7-10.

⁵⁴ Una din expresiile favorite, utilizate în discuțiile telefonice, atunci când se făcea aluzie la efectuarea de detecții neautorizate cu detectoarele de metale.

dacice din M-ții Orăștiei. Au fost suficient de precauți și discreți, astfel ca în demersurile lor să nu intre în competiție sau în conflict cu alte grupări care acționau în zonă (cum ar fi cele ale ”sportivilor” sau ale celor care aveau preocupări privind schimbul valutar ilegal, cămătăria din Deva). Principalul lor scop: localizarea, sustragerea și valorificarea tezaurilor arheologice⁵⁵. Au fost încurajați de la bun început de descoperirea, în anul 1996, a unui consistent tezaur monetar, compus din denari romani republicani, cunoscut de anchetatori sub numele de ”tezaurul Junie Ioan”, după cel al socrului lui Crișan Sâmbu Marian, care a ascuns/îngropat o parte a tezaurului (1600 de monede) în curtea casei, fiind însă descoperit la percheziția domiciliară.

Despre proveniența bunurilor predate de P. N. există destul de multe date operative obținute în cursul investigațiilor judiciare. Astfel, despre cele două *torques*-uri (clasate!) se cunoaște că au fost descoperite împreună, asociate unui tezaur de imitații de denari republicani, într-o groapă situată în proximitatea fortificației de la *Sarmizegetusa Regia* (Grădiștea de Munte, com. Orăștioara de Sus)⁵⁶. Datele indică extremitatea de nord a sitului, undeva pe *Muchia Cetății*, deasupra drumului de acces dinspre Valea Albă, aproape de groapa ”EVRIKA”, din care au provenit două brasarde din aur (*Mica pariziană* și *Mica Newyorkeză*). Cunoscând legăturile pe care le-a avut colecționarul Corhan Călin, inclusiv în cadrul dealerilor sârbi și austrieci⁵⁷, este foarte posibil ca și alte piese similare să fi fost exportate ilegal.

Cele două monede de tip Hunedoara - Rădulești, prezente în cadrul lotului monetar predat, provin, potrivit datelor judiciare, din același tezaur din care au fost recuperate 12 piese de la condamnatul Stoicoi Adrian⁵⁸, tezaur care a fost descoperit în apropierea locului unde în 1996 a fost identificat și sustras și tezaurul de kosoni din aur, în apropierea casei pădurarului Bodea Vasile, cunoscut în literatura de specialitate sub toponimele *La Arsuri*, *Casa Pădurarului*, *Casa lui Bodea*, situat la baza Dealului Muncelul, pe Culmea Anineșului, la extremitatea vestică a sectorului Fețele Albe⁵⁹.

⁵⁵”Au elaborat un plan de acțiune cuprinzând principalele zone de cercetat, fapt demonstrat de culegerea sistematică a informațiilor de la localnici, angajarea de călăuze și obținerea documentației de specialitate (planul urbanistic zonal al cetăților, volume conținând rezultatele cercetărilor arheologice etc.), și-au asigurat logistica (autoturismele de teren, detectoarele de metale, stațiile de emisie-recepție corp delict), apoi au desfășurat, conform probelor administrate, vaste acțiuni cuprinzând detecții și săpături neautorizate în situl arheologic *Sarmizegetusa Regia*”. Extras din Rechizitoriu.

⁵⁶ Din transcrierile convorbirilor telefonice dintre Corhan Călin și Crișan Stănilă, rezultă că cele două colane au fost găsite asociate, iar cel fragmentar a fost rupt la descoperire.

⁵⁷ Rechizitoriul dosarului penal 300/P/2010 al parchetului de pe lângă Curtea de Apel Alba Iulia, 24.09.2012.

⁵⁸ Constantinescu *et alii* 2018.

⁵⁹ *Ibidem*.

Fibulele de factură romană, în special cele care reprezintă animale sau teme vegetale (policrome, emailate) provin din situri aflate pe raza orașului Orăștie (Cigmău, Germisara, Călan), unde au fost semnalate frecvente gropi de braconaj în arealul indicat mai sus, și unde colecții aveau asociați (E. C.) care erau deosebit de activi în efectuarea de detecții neautorizate și valorificarea pieselor descoperite. Nu este exclusă însă proveniența acestor piese din fortificația de la *Sarmizegetusa Regia*, ca piese de import sau, asociate prezenței militare de acolo, în intervalul de după cel de-al doilea război daco-roman.

Problema prezenței importurilor alogene (grecești, celtice, romane etc.) în cadrul locuirilor dacice și în special în cazul fortificațiilor, rămâne una intens dezbătută în literatura de specialitate⁶⁰, aferent cu dificultatea decelării deținătorilor pieselor de acest gen, utilizate fie de membrii comunității dacice⁶¹, fie de persoane originare din alte centre culturale prezente aici cu diverse scopuri (comercianți, meșteșugari, soli, prizonieri etc.), provenind din același mediu cultural. În ultimă instanță, astfel de piese ar fi putut fi utilizate de militarii sau civilii romani, în timpul pacificării provinciei imperiale.

Dacă la prima vedere capul de statueta din bronz, de tradiție hellenică, reprezentând-o pe Artemis, a fost bănuțit ca provenind, cel mai probabil, dintr-un sit cu caracter urban din județul Hunedoara (Ulpia Traiana Sarmizegetusa, Cigmău, Micia) sau Alba (Apulum), ulterior, date fiind descoperirile de piese de plastică minoră, din bronz, în proximitatea Sarmizegetusei Regia⁶², se sugerează posibilitatea, mai puțin probabilă, ca și această piesă să fi provenit dintr-un context din acest sit. În aceeași situație se află și mânerul de *simpulum* cu reprezentarea de cap de pasăre acvatică, precum și falera din argint.

Aplicile din sec. II-III p.Chr. precum și mânerul de casetă pot proveni din orice sit de epocă romană situat în valea Mureșului, astfel de piese fiind frecvent descoperite în special în centrele urbane, precum Apulum⁶³.

Aplica de centură din sec. X (XI?), din argint aurit, din perioada cuceririi Transilvaniei de către Regatul Maghiar (*Honfoglalás*), poate proveni dintr-un cimitir/mormânt de epocă, existent pe raza județelor Hunedoara, Alba sau Cluj, poate chiar din necropola cercetată la Orăștie - *Dealul Pemilor*, punctul X2, aflată în imediata apropiere a stației de carburanți deținute de P. N.

⁶⁰ Plantos 2005; idem 2007; Ferencz *et alii* 2017; Ciută 2018.

⁶¹ Ciută 2018 cu bibliografia.

⁶² Amintim aici cele trei statuete reprezentând pe Serapis, Minerva și Jupiter, vândute de Stoicoi Adrian unui martor cu identitate protejată. Piesele, alături de kosoni din aur, au fost "livrate" între anii 2016-2017, provenind din "stocul" acestuia, din investigații rezultând că statuetele provin de la *Sarmizegetusa Regia* (https://adevarul.ro/locale/hunedoara/video-adrian-stoicoi-fost-arestat-dosarul-tezaurelor-dacice-declarat-perchezitiile-fost-gasiti-kosonii-statuetele-zeitati-1_5735d1715ab6550cb8e76349/index.html#photo-head, accesat la 18.06.2020).

⁶³ Lux 2011, p. 102-109.

Inelele medievale, care merg cronologic din sec. XII până în sec. XV, sunt bunuri comune, frecvent descoperite în mediile urbane, dar și rurale (în special pe arterele comerciale importante), astfel că în cazul acestora este imposibilă, în lipsa unor date judiciare, localizarea exactă a provenienței.

Epilog

Ce ne învață cele de mai sus? O lege de bază a pieței, chiar și a celei *negre a antichităților* (!), este aceea că dacă nu există *cerere*, nu există nici *ofertă*! S-au înregistrat situații în care, datorită lăcomiei - unul din cele șapte păcate originare - "colecționarii" se aflau în situația de a cere mult peste cât puteau furniza dealerii care depindeau, la rândul lor, de braconierii din teren (excepție făcând cazurile în care erau una și aceeași persoană). Se întâmpla, uneori, "să nu fie marfă". În astfel de situații, cineva a avut ideea îndrăzneată - dovedită a fi inspirată, deoarece *a mers*, se pare, în multe alte cazuri - de a furniza obiecte contrafăcute, mizând pe faptul că *bogatul colecționar cumpărător* stă bine la capitolul financiar, dar mai puțin bine la cel al cunoașterii și identificării unor obiecte autentice. Lăcomia și un anumit spirit al concurenței, au încurajat, prin ignoranță și nepricepere, un fenomen care a avut ca rezultat căderea în cursa propriei lor vanități a "colecționarilor de carton". Colecționarul din cazul de față a suferit multiple prejudicii: a rămas fără colecția sa (de care se atașase foarte mult, după propriile declarații), a rămas fără banii investiți, a rămas cu certitudinea că a fost înșelat fără a i se face dreptate. Nu a mai apucat să recupereze nici unul din prejudicii, starea sa de sănătate fiind afectată iremediabil de acest episod. A făcut însă un lucru onest: a făcut posibilă recuperarea unor bunuri cu valoare deosebită, care altfel, puteau fi pierdute sau puteau lua calea exportului ilegal, ajungând la colecționari sau case de licitații din alte state nederanjate de originea *neclară* a pieselor, pe care le-ar fi făcut însă legale, prin vânzări repetate, adică prin *spălarea artefactelor*, formă particulară de spălare a banilor.

Încurajați de lipsa de reacție a autorităților, între 1990 și 2005, mulți au considerat că este bine să-și tezaurizeze câștigurile financiare investind în bunuri culturale, de patrimoniu, creând astfel o *cerere* de astfel de obiecte, aflată în creștere. Braconierii și-au asumat rolul *ofertei* în ecuația dată. Sursele cele mai facile au fost cele ale siturilor arheologice nesupravegheate și cu depuneri materiale care nu se regăseau în nici o evidență anterioară (bază de date, inventar, fotografie, publicație etc.), care să probeze furtul⁶⁴. Au scăpat din vedere faptul că există și alte metode și mijloace prin care un artefact extras recent din pământ poate fi identificat ca fiind furat, cu toate strădaniile de *spălare*, la propriu și la figurat, depuse de cei implicați în acest trafic. Ecuația acestui lanț este sintetizată inspirat de o recentă analiză făcută de experții în

⁶⁴ Nu trebuie trecută cu vederea, cum precizam mai sus, nici sursa colecțiilor publice, muzeale, care s-au dovedit a fi, după caz, o altă sursă destul de facilă pentru hoți.

domeniul patrimoniului cultural din spațiul nordic: *hoși diferiți, o singură motivație, financiară (different thieves, one financial motive!)*. Nu putem însă să nu ne întrebăm, cu riscul de a părea malițioși, câte colecții de acest gen, deținute de persoane *cu dare de mână* și cu vanități invers proporționale nivelului lor de cunoaștere a domeniului, nu conțin și piese false, oferite *generos* de dealerii *de serviciu*, experți autodidacți, escroci cu *gulere albe* (sau mai îngălbenite!), existenți în mai toate orașele mari, sau care suprapun situri arheologice?

Mai stăruim asupra unui aspect sesizat frecvent în cazul piețelor de antichități, și anume asupra așa numitei *piețe gri (grey market)*, numită astfel deoarece ea este percepută ca situându-se între cea *neagră*, evident ilegală și cea *albă*, legală (**Fig. 22**). Bunurile culturale, susceptibile să aparțină patrimoniului cultural, sustrate din contextele lor originare, reprezintă *intrări noi*, necunoscute anterior de specialiști, neluate în evidențe sau inventare anterioare. Interfețele prin care ele sunt valorificate constituie piața gri, ilustrată în tabelul de la **fig. 22**. *Colecțiile private*, concepute în anii tulburi de după 1989, neluate în evidențe ale instituțiilor publice (lucru imposibil datorită nelegalității lor!), reprezintă practic, azi, *intermediarii*, sau *vehiculele*, între piața neagră și cea albă, în cadrul lor fiind albite artefactele cărora li se conferă o origine sănătoasă (*pedigree*)⁶⁵.

ABOUT COLLECTIONS AND COLLECTORS. AN ATYPICAL CASE (I)

ABSTRACT

During the judicial actions, generically known as the *Dacian Gold Files*, the investigators faced, very often, incredibly unusual situations, unexpected, even paradoxical, which accumulated aspects that showed the absurd and the ludicrous, but which, in the last instance, describe, in an inspired way, we can say, details of the structure of the individual and collective mind of those involved in trafficking the cultural assets, stolen from archaeological sites. The herby study wants to bring to the attention of the public interested in the issue of national cultural heritage that has been subject to financially motivated criminal acts (theft, trafficking), in particular the problem of “occasional” collections and collectors which appeared in the Romanian landscape in early 2000s, a unique case, located in Hunedoara County, atypical at first sight, but symptomatic for that period. We also focus on an aspect frequently observed in the case of antique markets, namely on the so-called *gray market*. It is named the grey market because it is perceived as being between the black, obviously illegal and the white, legal market. The cultural assets, likely to belong to the cultural heritage, stolen from their original contexts, represent *new entries*, previously unknown to the experts, not taken into account in previous records or inventories. The interfaces through which they are sold are the gray market, illustrated in figure 22. *The private collections*,

⁶⁵ Asupra fenomenului “colecționarilor de carton”, vezi și Ciută 2019.

designed in the turbulent years after 1989, not mentioned in the records of the public institutions (impossible due to their illegality), represent today, *the intermediaries*, or *the vehicles*, between the black and the white markets.

EXPLANATION OF FIGURES

- Fig. 1. Bronze statuettes and round plates, seized by prosecutors.
 Fig. 2. Coins, rings, bell fragment and appliques seized by prosecutors.
 Fig. 3. Silver and bronze coins (67), seized by prosecutors.
 Fig. 4. Bronze statuettes and fragmentary statuettes, seized by prosecutors.
 Fig. 5. Bronze statuettes with female representations seized by prosecutors.
 Fig. 6. Plate representing a noble Dacian's head (1), feminine statuette (2), round plates (*phalerae*) with "antique" characters (3-4).
 Fig. 7. Zoomorphic statuette (with *phallus* representation).
 Fig. 8. The "workshop" of the counterfeiter with moulds and plaster casts seized at the domiciliary search.
 Fig. 9. The moulds and patterns exposed at the Alba Iulia Museum.
 Fig. 10. Two Dacian silver necklaces (*torques*), with zoomorphic extremities (IInd-Ist centuries BC).
 Fig. 11. Silver *phalera*, with vegetal and geometric ornaments (Roman – Ist century AD).
 Fig. 12. Bronze fragmentary statuette, head of Artemis (Hellenistical tradition, IIIrd-IInd centuries BC).
 Fig. 13. Bronze *situla* fragment, head of aquatic bird (swan) (Ist century AD).
 Fig. 14. Bronze *fibula*, with polychrome vegetal ornaments (IInd century AD).
 Fig. 15. Bronze belt applique (IInd-IIIrd centuries AD).
 Fig. 16. Bronze applique (fibula?) with vegetal ornaments (IIIrd century AD).
 Fig. 17. Silver belt applique with gold, stylized vegetal ornaments (Xth century).
 Fig. 18. Zoomorphic bronze fibula (peacock), with ornaments (IInd century AD).
 Fig. 19. Medieval bronze and copper rings (XIIth-XVth centuries).
 Fig. 20. Bronze box handle (IInd-IIIrd centuries AD).
 Fig. 21 Silver bell, fragmentary.
 Fig. 22. The structure of the antique market and the relation with money laundering (after Cultural Heritage Crime 2006, p. 24).

Bibliografie:

Ardevan, Cociș 2014

- R. Ardevan, S. Cociș, "Drei weitere goldene Votiv, plättchen aus Dakien", Vl. Iliescu, D. Nedu; A.-R. Barboș (coord.), *Graecia, Roma, Barbaricum. In memoriam Vasile Lica*, Galați, 2014.

Aurul 2013

- R. Oanță-Mărghitu (ed.) *Aurul și argintul antic al României, Catalog de expoziție*, Muzeul Național de Istorie a României, București, 2013.

- Ciută 2018 - M.-M. Ciută – ”Un colier cu pandantive, din aur și o pereche de cercei din aur, de la Căpâlna (jud. Alba)”, *Apulum*, LV, 2018, p. 87-124.
- Ciută 2019 - M.-M. Ciută, ” Two Sculptural Pieces Recently Returned to the National Cultural Heritage”, *Marisia. Archaeologia, Historia, Patrimonium*, 1, Târgu Mureș, 2019, p. 71-78.
- Cociș 2004 - S. Cociș, *Fibulele din Dacia Romană. The Brooches from Roman Dacia*, Cluj-Napoca, 2004.
- Constantinescu *et alii* 2018 - B. Constantinescu, M.-M. Ciută, E. Oberlander-Târnoveanu, ”Recuperarea trecutului. Considerații cu privire la un tezaur monetar de tip Hunedoara-Rădulești, ”descoperit” la Dealul Muncelului”, *Arheovest*, VI/2, 2018, JATEPress Kiadó, Szeged, 2018, (II. kötet/volumul 2), p. 341-352.
- Cristea-Stan *et alii* 2015 - D. Cristea-Stan, B. Constantinescu, E. Oberländer-Târnoveanu, T. Martin, ”Analiza compozițională a celor trei plăcuțe de aur de tip Germisara scoase la licitație în decembrie 2014 de casa Artmark”, *Arheovest*, III/2, 2015, JATEPress Kiadó, Szeged, 2015, p. 723-730.
- Cultural Heritage Crime 2006 - *Cultural Heritage Crime, The nordic experience*, 2006.
- Droberjar 1999 - E. Droberjar, *Dobřichov-Piřhora. Ein Bandgräberfeld der älteren Römischen Kaiserzeit in Böhmen (Ein Beitrag zur Kenntnis des Marbod-Reichs)*, Prague, Museum Nationale Pragae, 1999.
- Deppert-Lippitz 2009 - B. Deppert-Lippitz, ”Structura comerțului legal și ilegal cu antichități. The structure of the legal and illegal antiquities’ trade”, A. Lazăr (ed.) *Patrimonium II*, Cluj-Napoca, p. 121-172.
- Dragotă 2006 - A. Dragotă, *Aspecte de multiculturalitate spirituală. Rit și ritual funerar în transilvania și Europa centrală și de sud-est (secolele IX-XI)*, Bibliotheca Septemcastrensis XXIII, Alba Iulia, 2006.
- Duțu *et alii* 2018 - M. Duțu, A. Lazăr, O. Predescu (coord.), *Protecția juridică a patrimoniului cultural și natural: volum dedicat Centenarului Marii Uniri și Anului european al patrimoniului Cultural*, București, Editura Academiei Române, Universul Juridic, 2018.
- Ferencz *et alii* 2017 - I. V. Ferencz, A. Rustoiu, A. Căsălean, ”O fibulă puternic profilată de la Ardeu. Considerații privind pătrunderea fibulelor provinciale romane în Dacia la începutul secolului I dHr”, *Arheovest*, VI1, 2017, p. 325-333.
- Gudea 1989 - N. Gudea, *Porolissum. Un complex daco-roman la marginea de nord a Imperiului Roman*, 1, *ActaMP*, 13, 1989.
- Horedt 1966 - K. Horedt, *Siebenbürgen im Frühmittelalter*, Bonn, 1966.

- Kiss 2000 - G. Kiss, *Vas Megye 10-12. Századi Sír- és Kincsleletei*, Szombathely, 2000.
- Lazăr 2008 - A. Lazăr, "Combaterea criminalității contra Patrimoniului Cultural Național", A. Lazăr *et alii* (ed.) *Patrimonium I*, București, 2008, Ed. Lumina Lex, p. 125-176.
- Lazăr 2009 - A. Lazăr, "Metodologia investigării infracțiunilor din domeniul patrimoniului cultural național", A. Lazăr (ed.), *Patrimonium II*, Cluj-Napoca, 2009, p. 391-474.
- Lexicon 1984 - ***, *Lexicon Iconographicum Mithologiae Classicae, II.1 – II.2, Aphrodisias-Athena*, 1984, Artemis Verlag Zürich und München, ISBN 3760887511.
- Lux 2011 - *Lux, util și estetic la Apulum. Podoabe și accesorii vestimentare*. (Catalog de expoziție), Alba Iulia, 2011.
- Pinter *et alii* 2006 - Z.-K. Pinter, A. Dragotă, I. M. Țiplic, *Piese de podoabă și vestimentație la grupurile etnice din Transilvania* (sec. VII-XIII, Biblioteca Septemcastrensis, XXII, Alba Iulia, 2008.
- Plantos 2005 - C. Plantos, "Some Roman imports from the late-Republican time in pre Roman Dacia", *Omagiu profesorului Ioan Andrițoiu cu prilejul împlinirii a 65 de ani*. Studii și cercetări arheologice. Alba Iulia, 2005.
- Plantos 2007 - C. Plantos, "Dacia și lumea romană. Cadrul politic", *Interferențe culturale în Dacia preromană* (Catalog de expoziție), Alba Iulia, 2007.
- Rechizitoriu 2008 - *Rechizitoriu* dosar penal 151/P/2008, Parchetul de pe lângă Curtea de Apel Alba Iulia, Alba Iulia, 2008.
- Révész 2008 - Révész Laszlo, *Heves Megye 10-11. Századi Temetői*, Budapest 2008.
- Oberländer-Târnoveanu 2010 - E. Oberländer-Târnoveanu, *Raport de expertiză în dosarul civil 5750/97/2008 aflat pe rolul Tribunalului Hunedoara*, lotul Nedelcu Ioan (P. N.), București, 2010.

Fig. 1. Statuete din bronz și plachete ridicate de procurori (25.01.2006).

Fig. 2. Monede, inele, aplici și fragment de clopot, ridicate de procurori (25.01.2006).

Fig. 3. Monede din argint și bronz (67), ridicate de procurori (25.01.2006).

Fig. 4. Statuete fragmentare și zoomorfe, ridicate de procurori (25.01.2006).

Fig. 5. Statuete din bronz reprezentând personaje feminine, ridicate de procurori (25.01.2006).

1

2

3

4

Fig. 6. Placă din bronz reprezentând un cap de nobil dac (1), statueta feminină (2), plăci rotunde (*phalerae*) cu personaje "antice" (3-4).

Fig. 7. Statuetă zoomorfică (faliformică?).

a

b

Fig. 8. "Atelierul" falsificatorului, cu modelele și știțurile găsite la percheziția domiciliară.

Fig. 9. Tipare și modele expuse la Muzeul din Alba Iulia.

Fig. 10. Colane torsadate (*torques*) din argint, cu extremități zoomorfe (sec II-I a.Chr.).

Fig. 11. Disc (*falera*) din argint, cu ornamente vegetale și geometrice (sec. I p.Chr.).

Fig. 12. Cap de statuță (Artemis) din bronz (tradiție hellenică, sec. III-II a.Chr.).

Fig. 13. Fragment de polonic (*simpulum*) din bronz, cap de pasăre acvatică (lebedă?) (sec. I p.Chr.) (a. lateral dreapta, b. lateral stânga).

Fig. 14. Fibulă din bronz, cu decor vegetal policrom (sec. II p.Chr.) (a. față, b. spate).

Fig. 15. Aplică de centură din bronz (sec. II-III p.Chr.) (a. față, b. spate).

Fig. 16. Aplică (*fibula?*) din bronz, cu ornamente vegetale (sec III p.Chr.) (a. față, b. spate).

Fig. 17. Aplică de centură din argint aurit, cu ornamente stilizate (sec. X) (a. față, b. spate).

Fig. 18. Fibulă zoomorfă (păun) din bronz cu ornamente cromatice (sec. II p.Chr.) (a. față, b. spate).

Fig. 19. Inele medievale din bronz și cupru (sec. XII-XV).

Fig. 20. Mâner de casetă, din bronz (sec. II-III p.Chr) (a. față, b. spate).

Fig. 21. Fragment de clopot, din bronz.

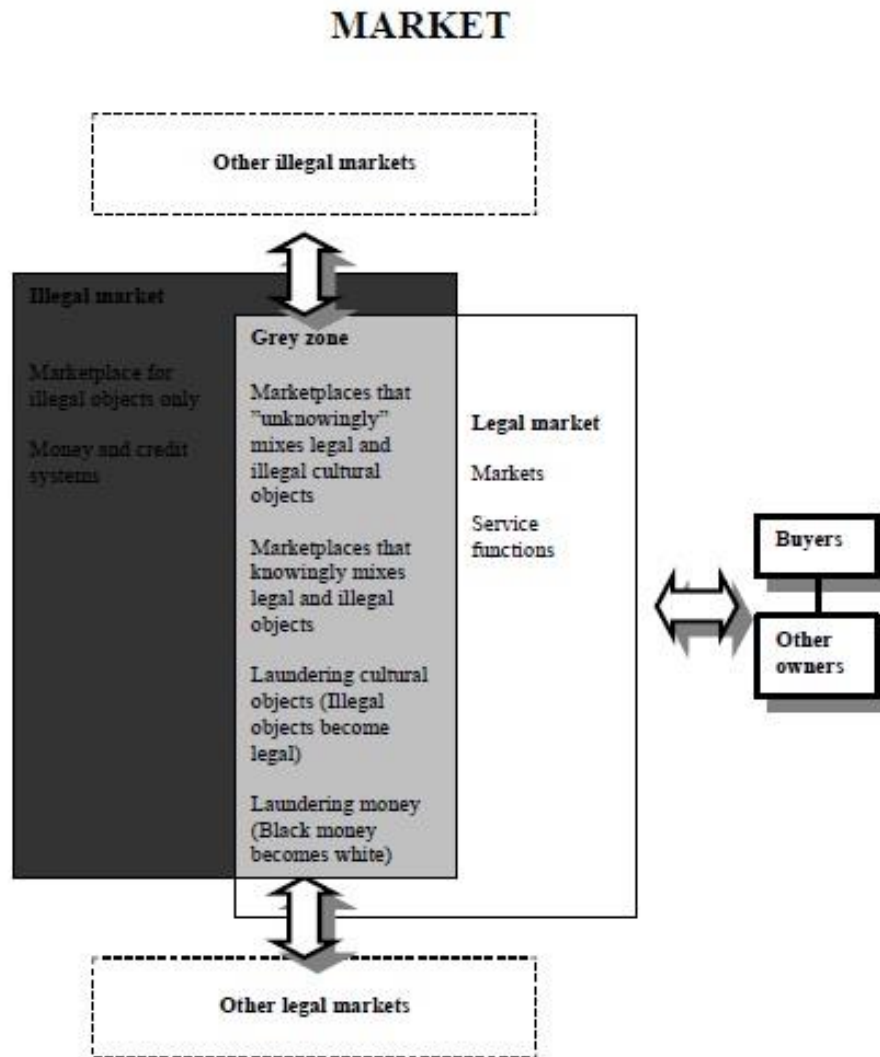

Fig. 22. Structura pieței de antichități și relația sa cu spălarea banilor (după Cultural Heritage Crime 2006, p. 24).